

Duška Žitko:

EL TARTINI IN PIASSA / TARTINI NA TRGU. Piran,
Pomorski muzej »Sergej Mašera«, 2019,
155 strani.

Letošnje (2020) »Tartinijevo leto« glasbeno vrtil med Slovenijo in Italijo. Kajti ves glasbeno omikani svet obhaja 250-letnico smrti violinista in violinskega pedagoga, skladatelja in glasbenega teoretika: roj. je bil pri nas, v Piranu (8. apr. 1692, umrl pa 26. feb. 1770 v Padovi). Sicer Italijan, je bil torej slovenskega rodu oz. rojen na Slovenskem v Piranu/Pirano. Večinoma je živel in deloval v Padovi in Pragi. Bil je zagotovo neke vrste glasbeni poliglot. Glasbeno šolanje je začel v rodnem Piranu in sosednjem Kopru. 16-leten se je (1708) vpisal na Pravno fakulteto v italijanski Padovi. V Assisiju je v samostanu študiral violino in osnove kompozicije ter raziskoval akustične glasbene zakonitosti. Od 1714 je igral v opernem orkestru v Anconi in leta 1721 postal prvi violinist-koncertni mojster v baziliki sv. Antona v Padovi. V letih 1723–1726 je bil na gostovanju v Pragi, 1727 pa je v Padovi ustanovil svojo lastno violinsko šolo. Iz nje so izšli pomembni violinisti tistega časa. Tartini je obogatil violinsko tehniko: uporabljal je debelejšje strune, daljši lok, izpopolnil je tehniko leve roke violinske igre in iznašel ti. diferenčni ton.³ Avtorsko je ustvarjal instrumentalno glasbo, saj njegov opus obsega ok. 125 solističnih koncertov, največ violinskih in 200 violinskih sonat. Izmed njih je zagotovo najznamenitejša *Vražji trilček* (1713; dandanašnje obliko ji je dal sloviti violinski virtuoz Fritz Kreisler, 1875–1962).⁴ Tu je še ok. 50 *trioson*at. Pisal pa je tudi razprave o akustičnih vprašanjih (*Traktat o glasbi*, 1754).

Knjiga opisuje ne le Tartinija pač pa tudi Piran v drugi polovici 19. stol. ter ozadje in priprave na največji dogodek v zgodovini Pirana, otvoritev spomenika Tartiniju l. 1896 v slovenščini, angleščini in italijanščini. Naslov knjige je povzet po citatu znanega vzklika številnih in ponosnih Pirančanov ob tem slavnostnem dogodku. Tudi predstavitev knjige (5. feb. 2020) je bila simbolno postavljena na Tartinijev trg in v Tartinijevo rojstno hišo. Danes je tu sedež Združenja oz. Samoupravne skupnosti Italijanov G. Tartini (Kajuhova ul. 5) s stalno muzejsko zbirko Pomorskega muzeja »S. Mašera« (v še eni od bližnjih ulic na Cankarjevem nabrežju 3); vse skupaj je pa en veliki Tartini v sicer majhnem in starodavnem obmorskem mestu Piran.

Tokratna zgodba o spomeniku, ki jo je v knjigo *El Tartini in piassa* prelila Duška Žitko, se bere kot napet roman, poln detajlov iz tistih časov. Obenem pa je knjiga sama vpeta v letošnje (2020) Tartinijevo leto. Pirančani in celoten slovenski narod s številnimi kulturnimi dogodki praznujejo 250. obletnico smrti svojega

najbolj slavnega meščana Giuseppeja Tartinija. Ta se zdaj veselo smehlja na spomeniku, medtem ko v roki drži violino in lok. L. 1896 ga je v bronu ustvaril beneški kipar in profesor na tamkajšnji Akademiji lepih umetnosti Antonio Dal Zotto (1852–1918): tenkočuten in prefinjen umetnik, dobro seznanjen s Tartinijem in z zavestjo, da mora Piranu izročiti svoje najboljše delo. Tudi zato je njegov avtor ponosno stopil 2. avg. (1896) pred sam Tartinijev spomenik (v Piranu) na novem trgu, danes Tartinijevem trgu, ki je bil komaj dve leti poprej še (piranski) mandrač.⁵ Takratna postavitve spomenika je bila za Piran pomemben zgodovinski dogodek - uokvirjen v posebno ozračje in hrepenenje. Razgibalo je večnacionalno istrsko sceno še v času avstrijske vladavine, v imenu italijanstva, ki je bilo še posebej živahno v urbanih središčih. Dogodek sam pa je bil kolektivni poklon najuglednejšemu med Pirančani, »učitelju narodov,« ki je s svojim opusom še pred prvimi zametki nacionalizma, postal ena od univerzalnih ikon glasbe. Avtorica D. Žitko, sicer umetnostna zgodovinarica, muzejska svetnica v Pomorskem muzeju »S. Mašera« Piran, v katerem tudi skrbijo za Tartinijevo zapuščino in tudi njegovo violino, ki pa je obiskovalcem na ogled v muzejski zbirki v njegovi rojstni hiši v Piranu. Avtorica z njo zdaj nadaljuje pisanje o dediščini G. Tartinija. Bralca seznani z ustvarjalnim in strastnim nabitim obdobjem ob koncu 19. stol. v Istri. Knjiga je obenem posvečena tudi slovitemu dirigentu in skladatelju Claudiju Scimoneju (1934–2018), ustanovitelju in doživljenjskemu umetniškemu vodji slovitih *I solisti Veneti/Beneški solisti*, ust. 1959; saj sta prav on in ansambel negovala prav poseben odnos do Tartinija, poudarja Žitkova, in sicer že od prvega njihovega koncerta (29. okt. 1959), ko so izvedli prvega od šestih Tartinijevih *Violinskih koncertov* D 85 (1725–1735). Dotlej so bila znana le redka Tartinijeva dela, Scimone in slavní orkester pa sta njegovo glasbo igrala nenehno. Vsako leto so priredili tudi koncert neizdanih rokopisov Tartinijevih del v ž. c. sv. Katarine v Padovi. In nenazadnje so l. 2016 na povabilo piranskega *Tartini festivala*, *Skupnosti Italijanov G. Tartinija Piran*, Pomorskega muzeja »S. Mašera« iz Pirana in piranske *Občine* odigrali slavnostni koncert ob 120. obletnici postavitve Tartinijevega spomenika.

Njegova podoba ali lik Tartinijevega kipa je očitno z enega od Tartinijevih koncertov, ko se njen glavni akter (Tartini) ves zadovoljen in prevzet od pravkar odigrane skladbe na rahlo priklanja ploskajoči množici. Kip dominira na današnjem osrednjem piranskem-Tartinijevem trgu tako zaradi dobro izbrane lokacije kot zaradi svojih monumentalnih dimenzij. Visok je kar 2,45 m, torej nadnaravne (človekove) velikosti in stoji na 4,22 m visokem podstavku. Ta je sestavljen iz dveh enot: kvadratnega kamnitega podesta, ograjenega s kovano

3 Kombinacijski ton, ki se sliši ob razliki frekvenc dveh tonov, ko npr. zvenita c2 = 517 Hz in g2 = 775 Hz, je slišati tudi g2-c2, tj. ton c1 = 258 Hz.

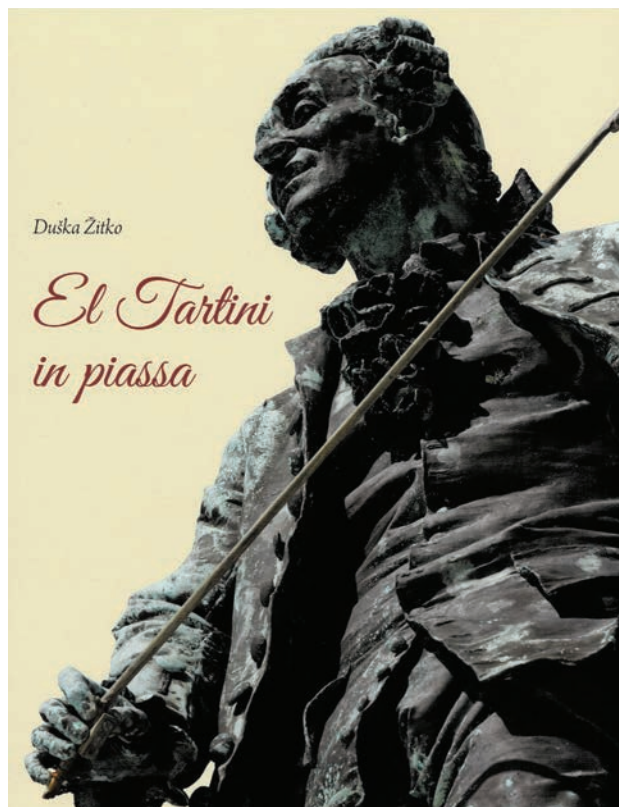
4 Sonata v g-molu iz leta 1713.

5 Mandrač ali notranje pristanišče za jadrnice in ribiške čolne. Navadno se je nahajal zunaj mestnega obzidja.

železno ograjo, na vogalih vpete v kamnite stebričke, in iz kamnitega klesanega pokončnega dela, okrašenega predvsem na posnetih vogalih z volutami,⁶ akantovimi⁷ listi in drugim neobaročnim kamnoseškim okrasjem; v čelnem polju je napis: *A GIUSEPPE TARTINI L'ISTRIA MDCCCLXXXVI* (1896). Skupaj s kipom ustvarja enoten vtis dominantne igrive lahkotnosti, ki od kovane ograje, polne polkrožnih krivih in spiralnih linij, prehaja prek mehko modeliranega kamnitega okrasja do bronaste sohe. G. Tartini je prikazan v baročnem slogu, z dolgi mi, na tilniku spetimi lasmi, z okoli vratu zavezanim šalom, trčetrinskim plaščem z bogato okrašenimi zavihki in hlačami do kolen, tako da prihajajo do izraza atletska meča, ki jih je Tartini pridobil kot strasten sabljač. Spomenik naravnost (po)vabi gledalca, da gre okoli njega. S hojo okrog spomenika se okrog gledalca zavrti tudi vsa arhitektura, ki obkroža trg, in tako se kot v vrtincu s središčem v spomeniku zavrti vse mesto. Ali kot je zapisala /dr./ Sonja Žitko: »S svojo prijetno teatraliko rokokojske figurine spreminja trg v gledališki prostor, sebe pa v igralca na odru – iluzija, ki jo je bil sposoben ustvariti zreli pozni historizem.« Spomenik z domišljeno postavitvijo obvladuje trg in ga prostorsko povezuje s kompleksom ž. c. sv. Jurija, ki sicer dominira nad mestom. Nazadnje so kip s podstavkom in ograjo restavriral leta 2016.

S to knjigo, že drugo z navdihom velikega piranskega glasbenika,⁸ naš Pomorski muzej, skrbnik Tartinijeve dediščine v Piranu, nadaljuje s popularizacijo Tartinijevega lika in opusa interdisciplinarno in multidisciplinarno ter vseh, ki so ga znali in ga še znajo primerno ovrednotiti ter v prizadevanja vključiti celotno skupnost. Te prireditve in spomini pa se letos še kar nadaljujejo, ne le samo v Piranu. Iz programske knjižice, ki je izšla prav za to priložnost naj v času od 5. feb. 2020 pa do 12. feb. 2021 lahko naštejemo čez 50 prireditev, mdr. tudi mednarodni muzikološki simpozij (Ljubljana-Piran, 16.–17. nov. 2020) z naslovom *V iskanju popolne harmonije: Tartinijeva glasba in glasbena teorija v lokalnem in evropskem okviru*. Omenjena knjiga (17 €) je z vsega 155 str. le predtakt vsemu temu. Tudi likovno bogato opremljeno delo se pne od uvodnih (dveh posvetil) C. Scimoneju in spomeniku (G. Tartiniju in A. d. Zötto), prek ponosa Pirana (Franco Juri), uvoda (D. Žitko), Tartinijevega trga, razmer v drugi polovici 19. stol., od mandrača do Tartinijevega trga, dojemanja med letoma 1888 in 1893, dogajanj med letoma 1894 in 1895, odkritja Tartinijevega spomenika v Piranu 2. avg. 1896, A. d. Zötta, konservatorijskega načrta, razstave, časopisnih člankov in do zaključnega popisa oz. informacij o objavljenih fotografijah in literaturi (vse D. Žitko).

Za knjigo so (izdajatelj Pomorski muzej »S. Mašera« Piran; zanj Franco Juri) poleg avtorice D. Žitko še

najbolj zaslužni: lektor (in prevajalec v angleški jezik) Henrik Ciglič, prevajalca (F. Juri in Ivan Markovič; v italijanski jezik), (številni) avtorji in lastniki fotografij (teh nam je uspelo naštetih kar nekaj čez 90). Digitalizacijo sta prispevala Veronika Bjelica in Natalie Fink, oblikovanje Duška Đukić, tisk pa je za tisoč izvodov opravila EUROGRAFIS, d.o.o.

Franc Križnar

Ivo Goldstein:

JASENOVAC. Zagreb, Fraktura, 2018,
962 pagine.

Goldstein è trasparente, nella conclusione dell'opera, nel descrivere le motivazioni che l'hanno spinto alla scrittura, ovvero che

il fine di questo libro è prosciugare lo spazio a disposizione delle menzogne su Jasenovac, come anche presentare ai lettori motivati la verità su questo campo di sterminio, dal momento

⁶ Spiralasti zavoj, polžasti okrasek v arhitekturi.

⁷ Okras na glavah korintskih in rimskih stebrov v obliki listov okrasne rastline s širokimi nazobčanimi listi.

⁸ Žitko D., *G. TARTINI 1692–1770* (Piran, 2017–2018).